

"Yaşı kaç olursa olsun; 17 veya 27, katil kim olursa olsun, bir zamanlar bebek olduklarını biliyorum. Bir bebekten bir katil yaratan karanlığı sorgulamadan hiçbir şey yapılmaz kardeşlerim..."
Rakel Dink, 23 Ocak 2007

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR'a yönelik cezalarla ilgili yasa değişikliği talepleri konusunda BİLGİ NOTU-3

ÇOCUK ADALET SİSTEMLERİNE ULUSLARARASI BİR BAKIŞ

İngiltere'de çocuk suçluluğunun görece düşük seyretmesinin temel nedeni, erken müdahale mekanizmaları, toplum temelli programlar, risk azaltıcı politikalar ve hürriyeti bağlayıcı cezaların istisnai kullanımı gibi kapsamlı bir politika setinin sistematik biçimde uygulanmasıdır.

eşik
Eşitlik için Kadın Platformu

Çocuk Adalet Sistemlerine Uluslararası Bir Bakış

EŞİK'in suça sürüklenen çocuklarla ilgili üçüncü bilgi notu, Avrupa ülkelerindeki çocuk adalet sistemlerini farklı boyutlarıyla inceleyerek Türkiye için politika önerileri getirmeyi hedeflemektedir. Çocuk adalet sistemlerini bağlamlarından kopararak sadece çocuk ceza sorumluluk yaşıyla değerlendirmek son derece yetersiz bir yaklaşımdır. Sistemlerin başarısının ceza adalet sistemine giren çocuk sayısı, kapalı ceza infaz kurumlarına yerleştirilen çocuk sayısı, kapalı kurumda toplam kalış süresi, mükerrer suç oranı gibi verilerle ölçülmesi gerekmektedir. İncelenen ülkeler önleyici mekanizmalar, sağlıklı veriler, toplum temelli programlar, kök nedenleri ortadan kaldırmaya yönelik risk azaltıcı politikalar, hürriyeti bağlayıcı cezaların istisnai kullanımı ve rehabilitasyonu hedefleyen alternatif yaptırımların çeşitliliği sayesinde başarılı sonuçlar almaktadır.

Ülke incelemesinin ardından Türkiye için öneriler sıralanmıştır. Çocuk suçluluğunun kök nedenlerine yönelik önlemler alınması, okul ve mahallelerde önleyici mekanizmaların kurulması, sağlıklı veri toplanması, çocuk adalet sisteminde çalışan yargı ve kolluk mensupları ile sosyal çalışma görevlilerinin düzenli eğitimlerle uzmanlaşmalarının sağlanması, kurumların ihtiyaca cevap verecek şekilde kapasitesinin artırılması ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanması önerilmektedir.

Türkiye

- Türkiye’de çocuğun ceza sorumluluğu yaşı 12’dir. 12 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında ceza kovuşturması yapılmaz, ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri Çocuk Koruma Kanunu’nun 5. maddesinde “Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler” başlığı altında “danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, sağlık tedbiri ve barınma tedbiri” olarak sıralanmıştır. Hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuğun bir denetim görevlisi görevlendirilerek denetim altına alınmasına da karar verilebilir.
- 12-15 yaş grubunda olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğu yoktur. Bu çocuklar hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde 12 yıldan 15 yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde 9 yıldan 11 yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası 7 yıldan fazla olamaz. Çocukların ceza sorumluluğu olup olmadığına karar verilirken sosyal çalışma görevlilerinin yazdığı sosyal inceleme raporları kullanılır.
- 15-18 yaş grubundaki çocuklar hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını

gerektirdiği takdirde 18 yıldan 24 yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde 12 yıldan 15 yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası 12 yıldan fazla olamaz.

- Çocuk eğitimevleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır. Çocuk tutuklular ile çocuk eğitimevlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocuklar çocuk kapalı infaz kurumlarında ya da kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerinde barındırılır. Bu kurumlar firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır.

İngiltere

- İngiltere’de çocuğun ceza sorumluluğu yaşı 10 olarak belirlenmiştir. Ancak İngiltere’nin Türkiye’ye kıyasla daha düşük bir ceza sorumluluğu yaşı olmasına karşın, ceza adalet sistemine giren çocuk sayısı belirgin şekilde daha düşüktür. Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuk sayısı ve kapalı kurumda toplam kapalı kalma süresi de oldukça düşüktür. 1 Nisan 2023 ile 31 Mart 2024 tarihleri arasında çocuklara yönelik kapalı adalet kurumlarına gönderilen çocukların yaklaşık üçte ikisi (%62) daha sonra hapis cezası almamıştır, bu da gözetim tesisine gönderilen çocukların her zaman infaz kurumuna gönderilmesini gerektirecek ceza almadığını ve sistemin rehabilitasyon odaklı anlayışını ortaya koymaktadır. Çocuk ceza ehliyeti yaş tartışmasında bağlamından kopararak örnek verilen İngiltere, aslında çocuk ceza adalet sistemleri arasında çocuklara yönelik tedbirler ve alternatif yaptırımların çeşitliliği ile örnek gösterilmektedir. Hapis cezasının alternatiflerini barındıran İngiltere örneği, çocuk yargılamasında işlev gösteren çok disiplinli destek kurum ve kurullarına sahiptir.
- İngiltere’de 18 yaş altındaki çocukların yargılandığı davalara gençlik mahkemeleri (Youth Court) bakmakta ve gerektiğinde üst mahkemelere itiraz edilebilmektedir. Çocukların yetişkin gibi yargılanması kesinlikle söz konusu değildir.
- Çocuk adalet sisteminin kendine özgü bir teşkilat yapısı vardır. Bu sistemin çatı örgütü Gençlik Adalet Kuruludur (YJB). YJB özerk bir denetleyici organ olup sistemin yönetimi ve denetimi konusunda önemli rol oynamaktadır. 29 farklı aktörden oluşan bir ağ tarafından desteklenmektedir. Gençliği Suçtan Koruma Ekipleri (YOT) yerel yönetimler tarafından oluşturulan ve sosyal hizmet, eğitim ve sağlık gibi alanlardan uzmanları içeren çok disiplinli birimlerdir. Bu ekipler, gençlerin suçtan korunması ve rehabilitasyonu konusunda önemli görevler üstlenmektedir. Mahkemelere raporlama, izleme ve destek işlevleriyle karar için hâkimin ihtiyaç duyduğu bilgileri sağlamanın yanı sıra mahkemenin verdiği tedbir kararlarını uygulama ve sonuçlarını mahkemeye bildirme görevi de vardır. 2019’da yürürlüğe giren Gençlik Adalet Sistemindeki Çocuklara Yönelik Standartlar, çocukların adalet sistemiyle erken ve gereksiz temasını sınırlamayı, rehabilitasyonu ve kök nedenlere yönelik müdahaleleri

güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

- Kapalı kurum sayısı ülke genelinde çok azdır ve bu kurumlarda çok az çocuk çok kısa sürelerde kalmaktadır. Yani kapatma, İngiltere’de çocuk adalet sisteminin asıl yaptırımı değildir. En çok verilen yaptırım türü, 2008 yılında yürürlüğe giren “Gençlik Rehabilitasyon Emirleri”dir. Çocukların ihtiyaçlarına göre belirlenmiş seçimlik yükümlülüklerden oluşan bu alternatif yaptırımlar hâkime çocuğun ihtiyaçları, koşulları ve durumun gerektirdiklerini göz önünde bulundurarak tedbir ve yaptırımlara birlikte hükmetme şansı verir.
- İngiltere’de çocuk suçluluğunun görece düşük seyretmesinin temel nedeni, erken müdahale mekanizmaları, toplum temelli programlar, risk azaltıcı politikalar ve hürriyeti bağlayıcı cezaların istisnai kullanımı gibi kapsamlı bir politika setinin sistematik biçimde uygulanmasıdır.

Almanya

- 14 yaş altındaki çocuklar için mutlak ceza sorumsuzluğu kabul edilmiştir. 14 yaşından küçüklere hiçbir ceza yargılaması yapılmaz, yalnızca sosyal hizmetler (Jugendamt-Gençlik Dairesi) yetkilidir. Çocuk refahı hukuku kapsamında aile yanında destek, sosyal hizmet müdahalesi, koruyucu bakım, danışmanlık, kriz müdahalesi gibi tedbirler uygulanır.
- 14-17 yaş grubu “genç” sayılmıştır ve bu grup Gençlik Muhakemesi Rejimi (JGG) çerçevesinde yargılanır. Çocuk ceza hukukunun uygulanmasının amacı gençlerin ve genç yetişkinlerin tekrar suç işlemelerinin önlenmesidir ve yargılama öncelikli olarak rehabilitasyona yönelik yapılır. Esas amaç cezalandırma değil, eğitim ve sosyal gelişimdir (“Erziehung”). Gençlik Mahkemesi her olayla ilgili olarak bireysel kusur değerlendirmesi yapar. Gençlik Mahkemeleri Kanunu’nda her somut olayda fiilin niteliğini ve gencin kişisel gelişim düzeyini dikkate alarak algılama ve irade yeteneğinin oluşup oluşmadığının tespit edilmesi öngörülmüştür.

Rehabilitasyona yönelik eğitim ve disiplin tedbirleri arasında sosyal eğitim desteği, okula devam zorunluluğu, terapi/bağımlılık tedavisi, eğitim programlarına yönlendirme, uyarı, para cezası, haftasonu/kısa süreli özgürlüğün kısıtlanması yer alır. Kanun, rehabilitasyona yönelik tedbirlerin yetersiz kaldığı durumlarda hâkimin cezaya hükmedebileceğini öngörmüştür. Gençlik cezalarının asgari süresi 6 ay, azami süresi 5 yıldır. Suç genel ceza hukuku uyarınca azami süresi 10 yıldan daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suç ise, azami süre 10 yıldır.

- 18-20 yaş grubu “genç yetişkin” sayılır. Hâkim failin sosyal/ahlaki gelişmişliğine göre JGG ya da yetişkin ceza hukuku uygulayabilir. Eğitimsel tedbirler, gençlik hapsi veya yetişkin hapsi uygulanabilir. Genç yetişkinlerin hapis cezasının üst sınırı 10 yıldır. Suçun cinayet olması ve azami sürenin kusurun özel ağırlığı nedeniyle yetersiz kalması halinde azami süre 15 yıldır.
- Cezai sorumluluk yaşının 12’ye düşürülmesine yönelik teklifler partiler-üstü bir mutabakata dönüşmedi.
- Almanya’da “Familienbildungsstätte” adı verilen ve Türkçeye “Aile Eğitim Merkezi” olarak tercüme edebileceğimiz bir kuruluş bulunmaktadır. Hemen her şehirde ve çok sayıda

bulunmaktadır. Türkiye’de de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı “aile merkezlerinin” kurulması ve bu merkezde görev alan psikologlar, doktorlar, spor ve sanat alanlarındaki branş uzmanları tarafından çocukların ve ebeveynlerin gözlemlenmesi ve desteklenmesi sağlanmalıdır.

Hollanda

- Hollanda’da 12 yaşa kadar çocukların ceza ehliyeti yoktur, bu yaş grubunda suça karışan çocuklar için ceza soruşturması yapılmamaktadır. 12-18 yaş arasındaki çocuklar çocuk ceza adalet sistemi içinde yargılanmaktadır. Çocukların bu sistemin dışına çıkarılarak yetişkin gibi yargılanması söz konusu değildir.
- WODC Bilimsel Araştırma ve Dökümantasyon Merkezi, çocuk suçluluğu alanında olgusal izleme yapmakta ve yasama süreçlerine veri sağlamaktadır. Mükerrer suçlulara yönelik programlar geliştirmekte ve suça karışan gençlerin kendi anlatımları üzerinden veri toplamaktadır. Merkezin yayımladığı verilere göre gençler arasında suç işleme eğilimi ve mükerrer suç oranı son yıllarda düşme eğilimi göstermektedir.
- Pro Kid projesi, ülke genelindeki suç önleme programının bir parçasıdır. Proje kapsamında suç önleme ve erken teşhis çalışmaları yürütülmektedir. Hakkında suç ihbarı yapılmış çocukların yaşadığı çevre hakkında izleme ve takip çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Proje Adalet ve Güvenlik Bakanlığı tarafından finanse edilen, Sağlık Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı gibi diğer bakanlıklar tarafından desteklenen çok disiplinli bir yapıdadır.
- Çocuk Koruma Konseyi Adalet ve Güvenlik Bakanlığı’na bağlı bir kamu üst kuruluşudur ve 0-18 yaş arası çocuklardan sorumludur. Suça karışmış çocuklar ve aileleri hakkında adli tedbirler için savcılığa başvuruda bulunabilmektedir. Ülke genelinde 13 şubeye sahip olan konsey akademisyenler, araştırmacılar, hukukçular ve sosyal çalışmacılardan oluşmaktadır.

İtalya

- İtalya’da da cezai sorumluluk yaşı 14’tür. Fiili işlediği sırada 14 yaşını henüz doldurmamış olan kişi, ceza bakımından sorumlu tutulamaz. Hâkim fiilin ciddiyetini ve çocuğun yaşadığı ailenin ahlaki koşullarını dikkate alarak çocuğun ıslah evine gönderilmesine veya denetimli serbestliğe tabi tutulmasına karar verir. Suç için kanunda müebbet hapis cezası veya en az üç yıl hapis cezası öngörülmüşse ve taksirli bir suç söz konusu değilse, çocuğun en az üç yıl süre ile ıslah evine gönderilmesine hükmedilir.
- 14 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış çocuklar eğer algılama ve irade yeteneği varsa sorumlu olur ancak cezası indirilir. Müebbet hapis cezası yerine 20 yıldan 24 yıla hapis cezası ve diğer cezalar bakımından üçte birini geçmeyecek şekilde cezada indirim yapılır.
- Eğer 14-18 yaş grubundaki çocukların algılama ve irade yeteneği olmadığı anlaşılırsa, bunlar da 14 yaşından küçük çocuklar gibi ıslah evine gönderilir.

Portekiz

- Ceza ehliyet yaşı 12'dir. 0-11 yaş grubu için cezai sorumluluk yoktur, yalnızca sosyal hizmet ve koruma önlemleri uygulanır.
- 12-15 yaş grubundaki çocukların işlediği suçlar için cezalandırma yerine eğitsel müdahaleyi esas alan LTE (Lei Tutelar Educativa), tedbirlerin orantılılık ve ölçülülük ilkelerine uygun olarak, her bir çocuğun bireysel ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesini öngörür. Mahkemenin kararı mutlaka çocuğun eğitim, aile ve sosyal çevresiyle uyumlu bir bireyselleştirilmiş gelişim planına bağlanır.
- LTE kapsamındaki tedbirler uyarıdan başlayarak en ağır tedbir olan eğitim merkezine yerleştirmeye kadar kademeli bir yapıdadır.
 - Uyarı tedbirinde çocuğa davranışının yanlışlığı açıklanır, gelecekte tekrarlamaması gerektiği bildirilir.
 - Gözetim altında serbestlik tedbirinde çocuğun toplum içinde serbest kalması sağlanır, ancak sosyal hizmet uzmanı tarafından düzenli gözetim ve rehberlik uygulanır.
 - Davranış yükümlülükleri tedbiri çocuğa mağdurdan özür dilemek, tazminat ödemek, eğitim/terapi programına katılmak gibi yükümlülükler getirir.
 - Toplum hizmeti tedbiri çocuğun belirli saatlerde kamu yararına ücretsiz hizmet vermesini öngörür.
 - Mağdur-fail uzlaşmasında çocuk ile mağdur arasında uzlaşma süreci yürütülür, zarar tazmini ve telafi mekanizmaları işletilir.
 - Eğitim programları kapsamında çocuğun okul başarısını artırmaya, mesleki beceriler kazandırmaya veya bağımlılık/şiddet davranışını değiştirmeye yönelik programlar yürütülür.
 - Yerleştirme tedbirine göre çocuk yatılı bir eğitim merkezine yerleştirilir. Amaç cezalandırma değil, yoğun eğitsel müdahaledir. Yalnızca ağır suçlarda ve ultima ratio olarak uygulanır. Her çocuk teknik ve yatılı bir uzman ekibinin sürekli gözetimi altındadır. Bireyselleştirilmiş eğitim planları ve çok disiplinli kadro aracılığıyla çocuğun gelişimi ve topluma yeniden entegrasyonu güvence altına alınır.
- 16-17 yaş grubu için Portekiz Ceza Kanunu uygulanır. Cezai sorumluluk başlar, yetişkin sistemi uygulanır ancak cezalar indirimli ve eğitim destekli infazla yürütülür.
- 18 yaş ve üstündeki failer için özel bir rejim yoktur, yetişkin ceza adalet sistemi bütünüyle uygulanır.
- Çocuk ve Gençlik Koruma Komisyonları, çocuğun fiziksel, psikolojik, duygusal veya sosyal gelişiminin risk altında olduğu durumlarda, yargısal sürece başvurulmadan önce devreye giren, idari nitelikte ve çok disiplinli yapılardır. Komisyonlar; sosyal hizmetler, eğitim, sağlık,

yerel yönetimler ve sivil toplum temsilcilerinin katılımıyla çalışır ve çocuğun ailesiyle iş birliği esasına dayanır. Ancak ailenin rızasının bulunmadığı veya riskin devam ettiği hallerde dosya yargı mercilerine intikal ettirilir. Bu yapı Portekiz çocuk koruma sisteminde erken uyarı ve filtre mekanizması işlevi görmektedir, çocukların cezai ya da yargısal süreçlere gereksiz şekilde sürüklenmesini önlemektedir.

İspanya

- İspanya’da cezai sorumluluk yaşı 14 olarak belirlenmiştir. 14 yaş altındaki çocuklar ceza hukuku kapsamına girmez, koruma ve sosyal destek tedbirleri uygulanır. Çocuk dosyalarına bakan hakim, savcı, avukat ve polisler özel eğitimlerden geçmiş ve uzmanlaşmışlardır.
- 14-17 yaş arasındaki çocukların davalarına Çocuk Mahkemeleri (Juzgado de Menores) bakar. Kapalı rejim istisnaidir, “ultima ratio” ilkesi geçerlidir. Cinsel suçlarda eşitlik/cinsel eğitim gibi programlar hükümlere entegre edilir. Tedbirler kapalı, yarı açık ya da açık kuruma yerleştirilme, çocuğun bir sağlık/bağımlılık tedavi merkezine mahkeme kararıyla yatılı olarak yerleştirilmesi, özgürlükten yoksun bırakmayan tedavi, gündüz merkezi, hafta sonu kalma, özgürlükte denetim, yaklaşmama/iletişim yasağı, başka aile/kişi ile birlikte yaşama, kamu yararına çalışma, sosyal-eğitsel görevler, uyarı, sürücü/silah ruhsatı alma yasağı, mutlak hak yoksunluğu gibi geniş bir yelpazede sıralanır.
- 18-21 yaş grubundakiler yetişkin ceza hukukuna göre yargılanır.
- İspanya hükümeti, kamuoyundaki “ceza yaşının 12’ye indirilmesi” çağrılarını cezayı ağırlaştırmaktan çok koruma-önleme ve usul güvencelerini güçlendirme ekseninde yanıt veriyor.
- Barnahus (çocuk evi) modeli, çocuklara yönelik şiddet/istismar vakalarında ceza soruşturması ile çocuk koruma hizmetlerini tek çatı altında birleştiren, çocuk dostu, çok disiplinli ve kurumlar arası bir yaklaşımdır. Amaç çocuğun tekrar tekrar ifade vermesini önlemek, tıbbi-psikolojik destekle eş zamanlı ilerlemek ve süreci ikincil travmayı en aza indirecek biçimde yürütmektir.

Av. Meltem Anayaroğlu

Doç. Dr. Eylem Ümit Atılğan

Dr. Öğr. Üyesi Tülay Kitapçıoğlu Yüksel

Türkiye’de Çocuk Adalet Sisteminin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Türkiye’de çocuk adalet sistemi, hem çocukların adalete giriş öncesi süreçlerinde hem de sistem içindeki uygulamalarda çeşitli yapısal ve işlevsel eksikliklerle karşı karşıyadır. Sistem, suç öncesi risklerin değerlendirilmesi ve suç süreci sonrası müdahalelerin uygulanması açısından belirgin zayıflıklar barındırmaktadır. Önleyici boyutta, sistematik risk faktörü değerlendirmelerinin yetersizliği öne çıkmaktadır; örneğin, aile içi şiddet, ihmal, eğitimden erken ayrılma ve bağımlılık gibi risklerin erken aşamada tespitine odaklanan mekanizmalar yeterince yaygın değildir. Bu bağlamda, çocuğun adalet sistemine dahil edilmeden önce hak ve ihtiyaç temelli müdahalelerden yeterli düzeyde yararlanamadığı gözlemlenmektedir. Buna ek olarak, kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon eksikliği, sistemin etkinliğini sınırlandıran temel bir faktördür. Sosyal hizmetler, eğitim kurumları, adli birimler ve kolluk gibi çocuğun doğrudan temas kurduğu aktörler, çoğunlukla birbirine entegre olmaktan ziyade birbirinden kopuk ve bağımsız silolar halinde çalışmaktadır. Uzmanlık alanlarının uyumsuzluğu ve yeterli eğitim düzeyine sahip olmayan profesyonellerin çocuk adalet sisteminde yer alması, çocukla kurulan iletişim ve yapılan değerlendirmelerin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, çocukla doğrudan temas kuran savcı veya hakimlerin sosyal hizmet uzmanı ya da psikolog gibi özel eğitim almış olmamaları, çocuğun bilişsel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının uygun biçimde karşılanmasını engellemektedir. Sosyal inceleme raporlarının hazırlanmasında karşılaşılan nitelik sorunları ve raporların adliye bünyesinde hazırlanması uygulamaları, çocuğun sistem içindeki süreçlerinde uzmanlaşmış bir değerlendirmeden yoksun kaldığını göstermektedir. Bu durum, çocuğun üstün yararı ilkesine dayalı bütüncül bir değerlendirme yapılmasını engellemekte; süreçlerin büyük ölçüde “masa başı” uygulamalara dayanması, çocuğun sosyal, psikolojik ve çevresel ihtiyaçlarının yeterince gözetilmemesine ve çocuk için adli sürecin kendisinin yeni bir risk faktörü yaratmasına yol açmaktadır.

2020 yılına ilişkin bir habere göre, Türkiye’de hapsedilen çocukların yaklaşık %60’ının suça karışarak tekrar cezaevine döndüğü [öne sürülmektedir](#). Bu yüksek tekrar suç oranının temel nedenlerinden biri, çocuk adalet sistemi içerisindeki yapısal ve işlevsel sorunlardır. Sistem içerisinde, cezalandırma odaklı bir yaklaşımın hakimiyeti belirgin olup, çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirlerin örneğin yönlendirme, eğitim desteği, psikososyal rehabilitasyon etkin ve etkili biçimde uygulanamaması dikkat çekmektedir. İngiltere çocuk adalet sisteminde öncelik, cezalandırma yerine tedbir hukuku ve destek odaklı müdahalelere verilmekte olup, bu yaklaşım çocuğun üstün yararı ve toplumsal bütünleşmesini merkeze almaktadır. Türkiye bağlamında her ne kadar koruyucu ve destekleyici tedbirler mevcut olsa da uygulamadaki eksiklikler ve önleyici politika yetersizliği nedeniyle ceza odaklı yaklaşım [çocuk suçluluğunu azaltmada yeterli olmamaktadır](#). Türkiye çocuk adalet sisteminde, çocuklar çoğunlukla yargı süreçleri ve hapis ya da tutuklama gibi tedbirlere maruz kalmakta; bu durum, yeniden suç işleme riskini artırmaktadır. Buna ek olarak, sistemin suçun kök nedenlerine örneğin aile içi şiddet, yoksulluk, okula devamsızlık, göç ve yer değiştirme gibi sosyal risklere odaklanmaması, çocuk adaletinin etkisini sınırlandıran önemli bir boyuttur. Örneğin, Adana örneğinde yapılan bir çalışmada, göçmen ailelerden gelen çocukların suça sürüklenme oranlarının diğer gruplara kıyasla [daha yüksek olduğu saptanmıştır](#). Ayrıca, çocuk adalet sistemi içerisinde görev alan savcı ve

hakimlerin “çocuk hukuku” alanında sadece hizmet içi eğitim almış olmaları; veya önceki görevlerinde terör veya yetişkin adaleti gibi farklı alanlarda bulunmuş olmaları, çocuğun üstün yararı ilkesinin gözetilmesini, risk/koruma dengesinin sağlanmasını ve müdahalelerin uzmanlık temelli yürütülmesini ciddi şekilde sınırlamakta ve dolayısıyla uygulamaların kalite ve etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, özellikle çocukla iletişim ve risk-koruma dengesinin kurulması açısından gerekli uzmanlık düzeyinin sağlanamamasına yol açmaktadır.

Mevcut yapısal ve işlevsel eksiklikler ışığında, günümüzde çocuk suçluluğunu hedefleyen müdahaleler artık tek bir aşamaya dayanmamakta; bunun yerine önleme, erken tespit, koruma, müdahale, bildirim, koordinasyon ve kurumsal denetim gibi çok katmanlı ve çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarını merkeze alan koordine bir süreci kapsamaktadır. Ancak, Türkiye’deki çocuk adalet sistemindeki yapısal eksiklikler ve denetim mekanizmalarındaki yetersizlikler, çocukların güvenli ve destekleyici bir ortamdan yoksun biçimde suçla erken ilişki kurmalarına yol açmakta ve bu durum, sistemin kendisinin suç üretir hâle gelmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla çocuklar, desteklenmedikleri ve hak temelli müdahalelerden yeterince yararlanamadıkları bir ortamda hem yeniden suç işleme riskine maruz kalmakta hem de toplumsal bütünleşme fırsatlarını kaybetmektedir.

İngiltere örneği, ceza sorumluluğu yaşının tek başına çocuk suçluluğunu belirlemediğini açıkça göstermektedir. Erken müdahale, onarıcı adalet ve bütüncül destek mekanizmaları, ceza sorumluluğu yaşının düşük olmasına rağmen çocukların suça sürüklenme riskini azaltabilmektedir. Türkiye bağlamında ise çocuk adalet sistemi hala büyük ölçüde ceza odaklıdır; bu nedenle ceza sorumluluğu yaşının tek başına düşürülmesi, suç oranlarını azaltmak için yeterli olmayacaktır. Bununla birlikte, ceza sorumluluğu yaşının uluslararası çocuk hakları normlarına uygun, tartışmaya açık olmayan bir düzeyde belirlenmesi de gerekmektedir. Esas olan, İngiltere’de uygulandığı gibi risk azaltıcı, destekleyici ve onarıcı müdahalelerin sistematik ve koordineli biçimde hayata geçirilmesi ve ülkelerin iyi uygulama örneklerinin Türkiye bağlamında stratejik olarak uyarlanmasıdır. Bu yaklaşım, çocuk adaletinde hem ihtiyaç ve hak odaklı şekilde bireysel rehabilitasyonu hem de toplumsal bütünleşmeyi güvence altına alacaktır.

Av. Meltem Anayaroğlu

Av. Kardelen Ateşçi

Türkiye Çocuk Adalet Sistemi için Politika ve Normatif Önerilerimiz

Türk ceza hukuku sistemi ceza sorumluluğu bakımından normatif olarak iyi bir sistem kabul etmiş olmakla birlikte çocukları korumak ve topluma kazandırmak için suç öncesi ve suç sonrası süreçlerin yapılandırılması da oldukça önemlidir. Önerilerimiz şu şekildedir:

1. Çocuk adalet sisteminin amacına uygun şekilde uygulanmasının sağlanması için bu alana özgü uzmanlık eğitimlerinin verilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Uygulamada, çocukların hukuki süreçlerinde yer alan kolluk görevlilerinin, hakimlerin, Cumhuriyet savcılarının ve avukatların, çocuk ceza hukuku alanında belirli aralıklar ile eğitim almalarının sağlanması oldukça önemlidir.
2. Çocukları suça sürükleyen nedenleri, diğer disiplinlerin ortaya çıkardığı bulgular da göz önüne alarak değerlendirmek ve bu alanda ihtiyaç duyulan çalışmaları yapmak, çocukların suça sürüklenmesini önemli ölçüde azaltacaktır. Bu konu, sadece hukuk disiplini içerisinde kalarak değil, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmetler alanlarıyla ve bu alanların çalışmalarından faydalanılmasıyla çözümlenmeye çalışılmalıdır.
3. Çocukların suça sürüklenmesinde okula devam etmemenin de etken olduğunu ifade etmiştik. Tüm çocukların okula gitmesinin ve eğitimde devamlılığın sağlanması için gerekli denetim ve çalışmaların yapılması gerekmektedir.
4. Çocuğun haber içeriğinde görüntü, ses, kimlik bilgileri, anne ve babasına ait bilgiler, sağlık durumuna veya eğitimine devam ettiği kurum ya da yaşadığı yer hakkındaki bilgiler gibi kişisel verilerine yer verilmemesi gereklidir. Haber içeriğinde çocukla ilgili bir bilgiye yer verilmesi gerekli görülmekte ise, burada çocuğun üstün menfaatinin korunması noktasından hareket edilmelidir. Bu bağlamda, haber içeriği oluşturulurken göz önüne alınması gereken önerdiğimiz mutlak sınır, çocuğun kimliğinin belli olmaması olmalıdır. Haber içeriklerinde çocuğun özel yaşamına, kişisel verilerine yer verilmesi, çocuğun suça sürüklenmesindeki etkenlerden birisi olduğu için çocuğun kimliğini ortaya çıkaracak nitelikteki bilgilere yer verilmemesi gerekir.
5. Suça sürüklenen çocuğun infazından sonraki döneme önem verilmesi, yeniden suça sürüklenmemesi bakımından gereklidir. Çocuk hükümlülerin infaz sürecinden sonra devlet tarafından gözlenmesi, hayatlarının nasıl devam ettiğinin takip edilmesi, ihtiyaç olunan konularda desteklenmeleri gereklidir. Çocuklar tahliye edildikten ve koşullu salıverildikten sonra toplumda ne yaptıkları da takip edilmelidir. Barınma, sağlık, eğitim, meslek edinme gibi konularda desteklenmeleri suça yeniden sürüklenmelerini engelleyebilecek olduğundan devlet tarafından bu gözlem ve ihtiyaç duyulan konularda destek sağlanmalıdır.
6. Çocuklara, ilk çocukluk dönemlerinden itibaren hem hakları hem de toplumsal davranış normları, hangi fiillerin suç oluşturduğu, karşılığındaki yaptırımlar, hukuk kurallarına uyma bilinci konularında eğitim verilmelidir. İlk çocukluk döneminden itibaren kurallara uygun

davranma bilincinin hem ebeveynler hem öğretmenler tarafından geliştirilmesi oldukça önemlidir. Çocukların suça sürüklenmelerinin azalması, toplumsal barışın tesisi için çocuklara hakları ve sorumlulukları konusunda yaş dönemlerine uygun eğitim hizmeti sunulmalıdır. Böylece okul öncesi eğitimden itibaren eğitim programına çocukların hakları, kendilerinin mağdur olabilecekleri suçların ilave edilmesi ile hukuk kurallarına uygun davranma ve suç teşkil eden fiilleri işlememe konusundaki bilincin ve farkındalığın geliştirilmesi son derece önemlidir.

7. Çocukların suça sürüklenmesindeki en önemli etkenlerden birisinin aile olduğunu ifade etmiştik. Bireylere ebeveyn olmadan evvel yahut ebeveyn olacaklarını öğrenmelerinden itibaren eğitimlerin verilmesi ve doğumdan sonra da belirli aşamalarla bu eğitimlerin sürmesini önermekteyiz. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı “Aile Merkez”lerinin kurulması ve herkesin eşit bir şekilde bu merkezlere ulaşımının sağlanması, bu merkezde görev alan psikologlar, doktorlar, spor ve sanat alanlarındaki branş uzmanları tarafından çocukların ve ebeveynlerin gözlemlenmeleri ve desteklenmelerinin sağlanması gerektiği düşüncesindeyiz. Böyle bir sistem, sağlıklı çocuk ve sağlıklı aile yaşamının tesisini sağlayacak, toplumsal barışa katkı sunarak çocukların suça sürüklenmesindeki nedenlerin ortadan kaldırılmasını sağlayan önleyici bir işleve sahip olacaktır. Almanya’da “Familienbildungsstätte” adı verilen ve Türkçe’ye “Aile Eğitim Merkezi” olarak tercüme edebileceğimiz bir kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşlar, hemen her şehirde çok sayıda bulunmakta olduğundan ebeveynlerin ulaşılabilmesi bakımından son derece elverişlidir.
8. Suça sürüklenen çocuklar ve korunmaya ihtiyacı olan çocuklar hakkındaki tedbirlerin aynı kanun içerisinde yer alması ve hatta aynı hüküm dahilinde uygulanması, her iki çocuk grubunun özellikleri ve ihtiyaçlarının farklılık arz etmesi sebebi ile doğru değildir. Çocuk ceza hukuku alanına özgü ayrı bir kanunun olması ve suça sürüklenen çocuklar bakımından tüm düzenlemelerin bir bütün olarak bu kanunda bulunmasını önermekteyiz.

Dr. Öğr. Üyesi Tülay Kitapçioğlu Yüksel